

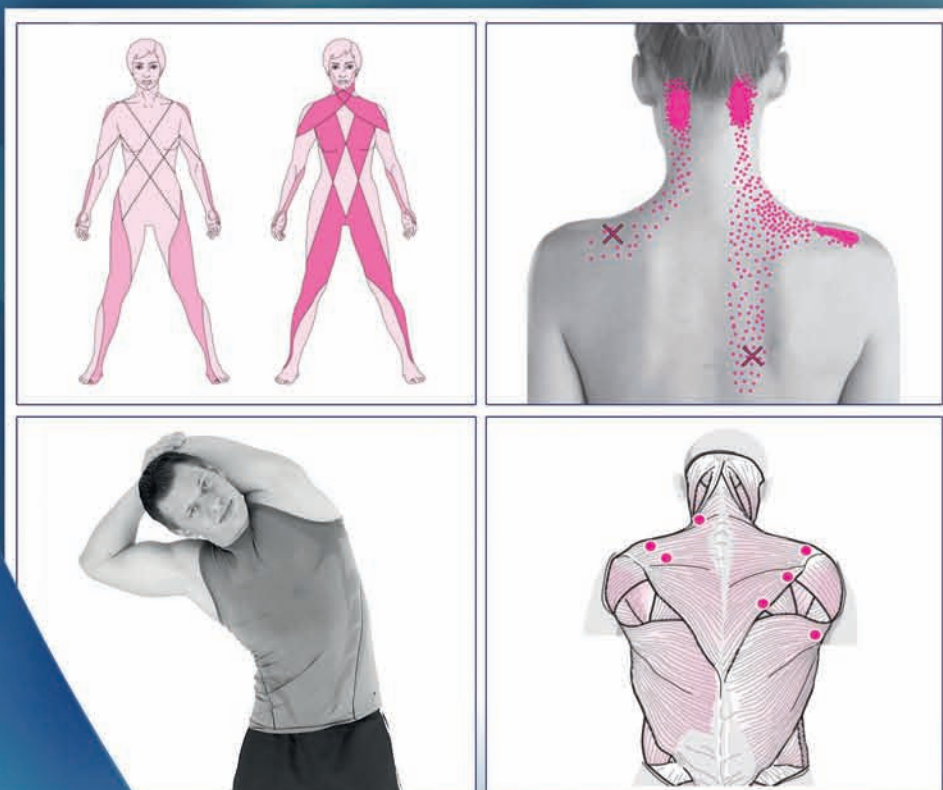
PUNKTY SPUSTOWE I ŁAŃCUCHY MIĘŚNIOWO-POWIĘZIOWE

w osteopatii i terapii manualnej

Philipp Richter, Eric Hebgen

Redakcja naukowa wydania polskiego
Krzysztof Gieremek

Wydanie II, rozszerzone i zaktualizowane

GALAKTYKA

Tytuł wydania niemieckiego: *Triggerpunkte und Muskelfunktionsketten in der Osteopathie und Manuellen Therapie*, 3/e

© 2007 Hippokrates Verlag in MVS Medizinverlage Stuttgart GmbH & Co. K.G., Niemcy

All rights reserved.

ISBN wydania oryginalnego: 978-3-8304-7321-3

© Copyright for the Polish edition by Galaktyka Sp. z o.o., Łódź 2010

90-562 Łódź, ul. Łąkowa 3/5

tel. +42 639 50 18, 639 50 19, tel.fax 639 50 17

e-mail: info@galaktyka.com.pl; sekretariat@galaktyka.com.pl

www.galaktyka.com.pl

ISBN: 978-83-7579-330-7

Wydanie II, rozszerzone i zaktualizowane (na podstawie III wydania niemieckiego)

Za pomoc techniczno-redakcyjną wydawca dziękuje pracownikom sekretariatu Katedry Fizjoterapii Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej w Katowicach.

Przekład: Kamila Safronczyk

Redakcja naukowa wydania polskiego: doc. dr n. k.f. Krzysztof Gieremek, specjalista fizjoterapii

Redakcja językowa: Aneta Wieczorek

Korekta: Monika Ulatowska

Redakcja techniczna: Marta Sobczak

Redaktor prowadzący: Marek Janiak

Projekt okładki: Artur Nowakowski

DTP: Jakub Kabała

Druk i oprawa: Białostockie Zakłady Graficzne S.A.

Uwaga:

Ze względu na ciągły rozwój medycyny wszystkie informacje, zwłaszcza te dotyczące procedur diagnostycznych i terapeutycznych, mogą odzwierciedlać jedynie stan wiedzy aktualny w momencie oddania książki do druku. Zalecenia dotyczące leczenia, wyboru i dawkowania leków zostały opracowane z zachowaniem największej staranności. Niemniej jednak każdy użytkownik powinien skonfrontować podane informacje specjalistyczne z treścią ulotek dołączanych do leków i informacjami specjalistycznymi producenta, a w przypadku wątpliwości skonsultować się z lekarzem specjalistą.

Jeśli znajdą Państwo błędy w zamieszczonych informacjach, prosimy dla dobra ogółu o powiadomienie wydawnictwa. Użytkownik sam odpowiada za każde podanie, zastosowanie i dawkowanie leku w celach diagnostycznych bądź leczniczych. W niniejszej książce nie oznaczono w specjalny sposób zarejestrowanych znaków towarowych (chronionych prawnie nazw towarowych). Brak stosownej wzmianki w danym przypadku nie oznacza więc, iż chodzi o niezastrzeżoną nazwę towarową.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Bez pisemnej zgody Wydawcy żadna z części tej książki nie może być tłumaczona na inne języki, publikowana, przedrukowywana, powielana, reprodukowana ani przetwarzana z zastosowaniem jakichkolwiek środków elektronicznych, mechanicznych, fotokopiarskich, nagrywających i innych.

Spis treści

A. Łańcuchy mięśniowo-powięziowe (Philipp Richter) 1

1. Wstęp 2

Znaczenie łańcuchów mięśniowo-powięziowych w organizmie.....	2	Wzajemne powiązanie struktury i funkcji.....	7
Osteopatia dr. Stilla.....	2	Biomechanika kręgosłupa i aparatu ruchu.....	7
Dowody naukowe.....	4	Znaczenie homeostazy.....	8
Ruchomość i stabilność.....	5	Układ nerwowy jako centrala zarządzająca.....	8
Organizm jako jedność.....	6	Różne modele łańcuchów mięśniowo-powięziowych.....	8
		W niniejszej książce.....	9

2. Modele łańcuchów mięśniowo-powięziowych 10

2.1. Herman Kabat, 1950: proprioceptywne torowanie nerwowo-mięśniowe (PNF) 10		Łańcuchy mięśniowo-powięziowe według Myersa.....	15
Wzorce ruchu.....	10	2.4. Leopold Busquet 18	
Sposoby zastosowania.....	11	Łańcuchy mięśniowe.....	18
Podsumowanie.....	11	Łańcuchy mięśniowo-powięziowe według Busqueta.....	18
2.2. Godelieve Struyf-Denys..... 11		Funkcje łańcuchów mięśniowo-powięziowych.....	25
Podział pięciu łańcuchów mięśniowych.....	12	2.5. Paul Chauffour: mechaniczne powiązania w osteopatii. . . 25	
2.3. Thomas W. Myers 15		Biomechaniczne łańcuchy Paula Chauffoura.....	25
<i>Anatomy Trains</i> , meridiany mięśniowo-powięziowe.....	15	2.6. Podsumowanie różnych modeli łańcuchów mięśniowo-powięziowych. 26	

3. Fizjologia 27

3.1. Morfologia tkanki łącznej 27		Znaczenie rdzenia kręgowego.....	35
Komórki.....	27	Znaczenie autonomicznego układu nerwowego.....	35
Substancja pozakomórkowa.....	27	Znaczenie nerwów dla trofiki.....	35
Zaopatrzenie tkanki łącznej.....	29	3.6. Sir Charles Sherrington 36	
Zjawisko podkradania.....	29	Hamowanie mięśni antagonistycznych lub unerwienie (hamowanie) zwrotne.....	36
3.2. Mięśnie 29		Rozluźnienie poizometryczne.....	36
3.3. Powięź 30		Sumowanie czasowe oraz sumowanie przestrzenne.....	36
Funkcje powięzi.....	30	Indukcja następcza.....	36
Objawy zaburzeń powięziowych.....	30	3.7. Harrison H. Fryette 37	
Ocena napięcia powięziowego.....	31	Prawa Lovetta.....	37
Przyczyny dysfunkcji mięśniowo-szkieletowych.....	31	Prawa Fryette'a.....	38
Geneza zaburzeń mięśniowo-powięziowych.....	31	Chód jako całościowy i funkcjonalny wzorzec ruchu.....	39
Wzorce bólu.....	32	Analiza chodu.....	39
3.4. Wegetatywne unerwienie narządów 34		Aktywność mięśniowa podczas chodu.....	42
3.5. Irvin M. Korr..... 34		Podsumowanie.....	44
Wpływ somatycznej dysfunkcji kręgosłupa na cały organizm.....	34		

4. Model kraniosakralny	45		
4.1. William G. Sutherland	45	Naprężenie pionowe i naprężenie boczne.....	53
4.2. Biomechanika układu kraniosakralnego.....	46	Dysfunkcja kompresyjna chrząstkozrostu klinowo-	
4.3. Ruchy oraz dysfunkcje mechanizmu kraniosakralnego .49		-podstawnego.....	54
Zgięcie – wyprost.....	49	Dysfunkcje wewnętrznej powierzchni kości czaszki.....	54
Skręcenie	50	Dysfunkcje kości krzyżowej.....	56
Skłon boczny – rotacja	52	4.4. Wpływ dysfunkcji kranialnych na struktury obwodowe..57	
5. Biomechaniczny model Johna Martina Littlejohna – mechanika kręgosłupa	58		
5.1. Historia.....	58	Łuki	62
5.2. „Mechanika kręgosłupa” oraz linie sił ciała.....	58	Punkty obrotowe	62
Centralna linia siły ciężenia (<i>central gravity line</i>)	59	Łuki podwójne	63
Przednia linia ciała (<i>anterior body line</i>).....	59	5.5. Specyficzna technika regulacyjna (<i>specific adjusting technique</i> – SAT) według Dummera	64
Linia przednio-tylna	60	Historia	64
Dwie linie tylnoprzodnie.....	61	Sposób wykonania.....	64
5.3. Wielobok sił.....	61	Trzy moduły	65
5.4. Łuki, punkty obrotowe i łuki podwójne.....	62		
6. Mięśnie posturalne, mięśnie fazowe oraz wzorce skrzyżowań posturalnych			
Zasługi Vladimira Jandy dla rozwoju mięśniowo-powięziowych metod terapeutycznych	66		
6.1. Statyka	66	6.6. Mięśnie wykazujące skłonność do osłabienia	68
6.2. Motoryka	66	6.7. Wzorce skrzyżowań posturalnych	69
6.3. Posturalne włókna mięśniowe (włókna czerwone)	67	Wzorec skrzyżowania górnego	69
6.4. Fazowe włókna mięśniowe (włókna białe).	67	Wzorec skrzyżowania dolnego	69
6.5. Mięśnie wykazujące skłonność do przykurczy.	67	6.8. Konsekwencje praktyczne	70
7. Wzorce Zinka	71		
7.1. Zestawienie wzorców Zinka.....	72	7.2. Praktyczne zastosowanie wzorców Zinka	75
Kompleks OAA (<i>occiput-atlas-axis</i>).....	72	Kompleks OAA (<i>occiput-atlas-axis</i>).....	75
Górny otwór klatki piersiowej.....	73	Górny otwór klatki piersiowej.....	75
Dolny otwór klatki piersiowej.....	74	Dolny otwór klatki piersiowej.....	75
Miednica.....	74	Miednica.....	76
8. Łańcuchy mięśniowo-powięziowe – model	77		
8.1. Łańcuchy mięśniowe.....	78	8.4. Cechy szczególne niektórych mięśni i grup mięśniowych	87
Łańcuch zgięciowy.....	80	Mięsień mostkowo-obojczykowo-sutkowy.....	87
Łańcuch wyprostny.....	83	Mięsień pochyle.....	87
8.2. Podsumowanie łańcucha zgięciowego i wyprostnego oraz wnioski	85	Przepona	88
Łańcuch zgięciowy	85	Mięsień biodrowo-lędźwiowy	91
Łańcuch wyprostny	85	Rotatory biodra	92
8.3. Skręcenie	86	Podsumowanie	93
9. Statyka	94		
9.1. Postawa	94	Znaczenie praktyczne.....	99
9.2. Wpływ siły ciężenia na aparat ruchu	96	Receptory statyczne	99
9.3. Strefy zawiasowe	97	Regulacja równowagi – podsumowanie	102
9.4. Regulacja równowagi.....	99	9.5. Badanie	103

Metodyka	103	Konsekwencje dla układu mięśniowo-szkieletowego oraz objawy nierówności kończyn dolnych	112
Analiza postawy	103	Rozpoznanie różnicy długości kończyn dolnych	112
Różnicowanie okolicy parietalnej, wisceralnej i kranialnej....	105	Czy należy wyrównywać różnicę długości kończyn dolnych?	113
Badanie receptorów statycznych	106	Podsumowanie	114
Podsumowanie	110		
9.6. Różnica długości kończyn dolnych	111		
Statyczne zmiany adaptacyjne w obrębie miednicy i kręgosłupa w przypadku nierówności kończyn dolnych	111		
10. Diagnostyka	115		
10.1. Wywiad.....	115	Badanie palpacyjne.....	115
10.2. Badanie	115	Testy ruchomości.....	115
Obserwacja.....	115		
11. Możliwości terapeutyczne	120		
11.1. Techniki energizacji mięśni (MET)	120	11.2. Techniki rozluźniania mięśniowo-powięziowego.....	123
Definicja.....	120	Wykonanie technik	124
Wskazania i przeciwwskazania.....	121	11.3. Techniki nerwowo-mięśniowe	124
Warunki optymalnego stosowania technik energizacji mięśni ...	121	Wykonanie technik	125
Wymagania techniczne oraz środki pomocnicze w technikach energizacji mięśni	122	11.4. Technika mięśniowo-powięziowego	125
Warianty technik energizacji mięśni.....	122	rozluźnienia z kompresją niedokrwienną.....	125
Zasady fizjologiczne	122	Sposób wykonania	125
B. Punkty spustowe i ich leczenie (Eric Hebgen)	127		
12. Definicja	128		
13. Klasyfikacja punktów spustowych	129		
14. Patofizjologia punktów spustowych.....	130		
15. Diagnostyka punktów spustowych	134		
16. Terapia punktów spustowych	137		
17. Czynniki sprzyjające utrzymywaniu się punktów spustowych	139		
18. Segment nadwrażliwy	140		
19. Punkty spustowe.....	142		
19.1. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe głowy i odcinka szyjnego	142	19.2. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe górnej części klatki piersiowej oraz okolicy barkowej i ramiennej	157
Mięsień czworoboczny.....	142	Mięsień dźwigacz łopatki.....	157
Mięsień mostkowo-obończykowo-sutkowy.....	144	Mięśnie pochyłe.....	159
Mięsień żwacz	146	Mięsień nadgrzebieniowy	160
Mięsień skroniowy	147	Mięsień podgrzebieniowy	161
Mięsień skrzydłowy boczny.....	148	Mięsień obły mniejszy	162
Mięsień skrzydłowy przyśrodkowy.....	149	Rozciąganie rotatorów zewnętrznych.....	163
Mięsień dwubrzuścowy.....	149	Mięsień obły większy	163
Mięsień okrężny oka, mięsień jarzmowy większy, mięsień szeroki szyi	150	Mięsień najszerszy grzbietu.....	164
Mięsień potyliczno-czołowy	152	Rozciąganie bocznej strony tułowia	165
Mięsień płatowaty głowy i szyi.....	153	Mięsień podłopatkowy	166
Mięśnie półkolcowe głowy i szyi, mięśnie wielodzielne	154	Mięśnie równoległoboczne.....	168
Mięsień prosty głowy tylny większy i mniejszy, mięsień skośny głowy dolny i górny	155	Mięsień naramienny	168
Rozciąganie bocznych mięśni szyi i karku	156	Mięsień kruczo-ramienny.....	169
		Mięsień dwugłowy ramienia	170

Rozciąganie mięśnia dwugłowego ramienia	171	Mięsień zwieracz zewnętrzny odbytu	205
Mięsień ramienny.....	171	Mięsień pośladkowy wielki	207
Mięsień trójątkowy ramienia	172	Mięsień pośladkowy średni	209
Mięsień łokciowy	173	Mięsień pośladkowy mały	210
19.3. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe		Mięsień gruszkowaty	210
okolice łokciowej i palców	173	Rozciąganie mięśnia gruszkowatego	211
Mięsień ramiennie-promieniowy	173	19.6. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe	
Mięsień prostownik promieniowy długi nadgarstka	175	okolice biodra, uda i kolana	211
Mięsień prostownik promieniowy krótki nadgarstka	176	Mięsień naprężacz powięzi szerokiej	211
Mięsień prostownik łokciowy nadgarstka	177	Mięsień krawiecki	212
Mięsień prostownik palców	177	Mięsień grzebieniowy	213
Mięsień prostownik wskaziciela	178	Mięsień czworogłowy uda	214
Mięsień odwracacz	178	Rozciąganie mięśnia czworogłowego uda	216
Rozciąganie prostowników przedramienia	179	Mięsień smukły	217
Mięsień dłoniowy długi.....	180	Mięsień przywodziciel długi	217
Mięsień zginacz nadgarstka promieniowy	180	Mięsień przywodziciel krótki	218
Mięsień zginacz nadgarstka łokciowy	180	Mięsień przywodziciel wielki	220
Mięsień zginacz palców powierzchniowy	181	Rozciąganie krótkich przywodzicieli biodra	221
Mięsień zginacz palców głęboki	182	Rozciąganie długich przywodzicieli biodra	222
Mięsień zginacz kciuka długi	183	Mięsień dwugłowy uda	222
Mięsień nawrotny obły	183	Mięsień półścięgnisty	222
Rozciąganie zginaczy przedramienia	185	Mięsień półbłoniasty	223
Mięsień przywodziciel kciuka	185	Rozciąganie mięśni kulszowo-goleniowych	225
Mięsień przeciwstawiacz kciuka	185	Mięsień podkolanowy	225
Mięsień odwodziciel palca małego	187	19.7. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe okolicy	
Mięśnie międzykostne	187	podudzia, kostki i stopy	225
19.4. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe		Mięsień piszczelowy przedni	225
w górnej części tułowia	189	Mięsień piszczelowy tylny	226
Mięsień piersiowy większy	189	Mięsień strzałkowy długi	226
Mięsień piersiowy mniejszy	190	Mięsień strzałkowy krótki	227
Mięsień podobojczykowy	191	Mięsień strzałkowy trzeci	228
Rozciąganie mięśni piersiowych	191	Mięsień brzuchaty łydki	229
Mięsień mostkowy	192	Mięsień płaszczkowaty	230
Mięsień zębaty tylny górny	193	Mięsień podeszwowy	230
Mięsień zębaty tylny dolny	193	Rozciąganie mięśni łydki	230
Mięsień zębaty przedni	193	Mięsień prostownik długi palców	231
Mięsień prostownik grzbietu	194	Mięsień prostownik długi palucha	231
Rozciąganie autochtonicznych mięśni pleców	196	Mięsień zginacz długi palców	232
Mięsień prosty brzucha, mięsień skośny brzucha		Mięsień zginacz długi palucha	232
wewnętrzny i zewnętrzny, mięsień poprzeczny brzucha,		Mięsień prostownik krótki palców	234
mięsień piramidowy	197	Mięsień prostownik krótki palucha	235
Rozciąganie mięśni brzucha	201	Mięsień odwodziciel palucha	236
19.5. Mięśnie wywołujące dolegliwości bólowe		Mięsień zginacz krótki palców	236
w dolnej części tułowia	202	Mięsień odwodziciel palca małego	238
Mięsień czworoboczny lędźwi	202	Mięsień czworoboczny podeszwy	239
Rozciąganie bocznej strony tułowia	203	Mięśnie międzykostne grzbietowe	239
Mięsień biodrowo-lędźwiowy	203	Mięśnie międzykostne podeszwowe	239
Rozciąganie mięśni zginaczy bioder i mięśni pośladkowych	205	Mięsień przywodziciel palucha	240
Mięśnie dna miednicy	205	Mięsień zginacz krótki palucha	240
Mięsień zasłonowy wewnętrzny	205		
20. Piśmiennictwo	241		
21. Spis rycin	244		
22. Spis skrótów	245		
Indeks	245		

9.5. Badanie

Na początku należy zlokalizować miejsce występowania czynnika zaburzającego, innymi słowy okolicę ciała, w której znajduje się dominujące zaburzenie. Następnie należy się zorientować, w jakim stanie są struktury mięśniowo-powięziowe oraz jak ogólnie funkcjonuje aparat ruchu:

- Czy stan jest przewlekły, czego skutkiem mogłyby być powięziowe przykurcze i sklejenia? W takim przypadku nie wystarczy terapia jedynie dominującej dysfunkcji. Skrócone czy sklezione struktury także wymagają leczenia. Godne polecenia są tutaj zabiegi fizjoterapeutyczne oraz ćwiczenia domowe dla pacjenta (pozycje ułożeniowe, rozciąganie itp.).
- Czy stan jest ostry? Jeśli tak, często można zidentyfikować przykurcze mięśniowe lub punkty spustowe, które także wymagają leczenia.
- W wielu przypadkach ostre dysfunkcje występują na przewlekłym podłożu. W takiej sytuacji terapeuta powinien najpierw zająć się bólem, zanim przejdzie do terapii przewlekłego problemu, który często jest przyczyną symptomatyki bólowej.

Niezależnie od przypadku, terapeuta powinien być świadom, iż kręgosłup zawsze jest uwikłany w proces chorobowy i wymaga leczenia. Dzieje się tak z dwóch powodów:

- utrzymujące się bodźce patogenne prowadzą prędzej czy później do zjawiska uwrażliwienia segmentów rdzenia kręgowego, co pociąga za sobą przewlekłe dysfunkcje kręgosłupa;
- nieprawidłowa funkcja lub pozycja kręgosłupa oddziałuje poprzez łańcuchy mięśniowe na głowę oraz kończyny i przyczynia się w ten sposób do zmiany postawy, co w dłuższej perspektywie może doprowadzić do zaburzeń funkcjonowania receptorów statycznych.

W praktyce autorzy stosują poniżej opisane testy. Z pewnością istnieją jednak inne metody badania, które spełniają to samo zadanie, a nie zostały wyszczególnione w tej książce. Wszystkie testy manualne mają jedną cechę wspólną – rzadko są powtarzalne, a przez to praktycznie nie do wykorzystania w problematyce statycznej. Jednakże dla doświadczonego terapeuty mają one wysoką wartość diagnostyczną.

Metodyka

Dysfunkcyjna okolica

Należy odnaleźć dominującą okolicę, w której znajduje się kluczowe uszkodzenie – obszar kranialny, wisceralny lub parietalny.

Diagnostyka uszkodzenia kluczowego

Kluczowe uszkodzenie to takie, które wywołuje cały patologiczny wzorzec, włącznie z dysfunkcjami wtórnymi. Często nie powoduje już bólu u pacjenta, gdyż jest kompensowane dysfunkcjami wtórnymi. To właśnie kompensacyjne zaburzenia są zazwyczaj bolesne. Kluczowe uszkodzenie natomiast charakteryzuje się najwyraźniejszym zaburzeniem funkcji. Zazwyczaj dotyczy ono dużych ograniczeń ruchomości, czasami jednak także pourazowych stanów hipermobilności.

Z posturologicznego punktu widzenia nie należy zapominać, że sklepienia stóp tracą z biegiem życia swoje napięcie. Przyczyny tego mogą być różne – mikrourazy, nieodpowiednie obuwie, zaburzenia statyczne. Ta dysfunkcja może się później przekształcić w pole zaburzające i następnie przyczynić do powstawania bólu i zaburzeń funkcjonalnych w innych okolicach.

U niektórych starszych pacjentów struktury mięśniowo-powięziowe nie są już w stanie się zregenerować. Konieczna jest wtedy korekta zewnętrzna łuków stopy poprzez wkładki, aby „sztucznie” skompensować nieprawidłową statykę spowodowaną płaskostopiem. W wielu przypadkach do skorygowania sklepień stóp wystarczają jednak dynamiczne wkładki proprioceptywne oraz fizjoterapia – po wcześniejszej korekcji ograniczeń ruchomości całego aparatu ruchu.

Diagnostyka różnicowa

Każdy terapeuta powinien zadać sobie następujące pytania:

- Czy jestem w stanie pomóc pacjentowi jako terapeuta manualny, fizjoterapeuta lub osteopata?
- Czy jestem w stanie pomóc pacjentowi we współpracy z innym specjalistą (okulistą, ortodontą, neurologiem, psychologiem czy posturologiem)?
- Czy dany pacjent to przypadek dla specjalisty (chirurga, neurologa, internisty)?

Wyczerpująca anamneza wraz z badaniem klinicznym pomogą w odpowiedzi na te pytania.

W dalszej części podrozdziału przedstawione zostaną oznaki i testy kliniczne, które mogą dostarczyć informacji wskazujących na zaburzenia układu posturalnego.

Analiza postawy

Oglądanie w pozycji stojącej

Jak zachowują się poszczególne jednostki ruchowe w stosunku do linii siły ciężenia w płaszczyźnie strzałkowej i w płaszczyźnie czołowej? W większości przypadków

kluczowe uszkodzenie znajduje się w tej jednostce ruchowej, która jest najbardziej wytracona z równowagi, i to w obydwu płaszczyznach.

Która z poniższych części ciała najwyraźniej rzuca się w oczy w płaszczyźnie czołowej (ryc. 9.4)?

- Pozycja stóp – kość piętowa (*calcaneus*), guzek kości łódkowej (*tuberculum naviculare*), przodostopie.
- Miednica – przesunięcie lub skrócenie miednicy.
- Asymetria obręczy barkowej – wysokość barków, ustawienie łopatek, obojczyk.
- Ustawienie głowy – skłon boczny, rotacja.

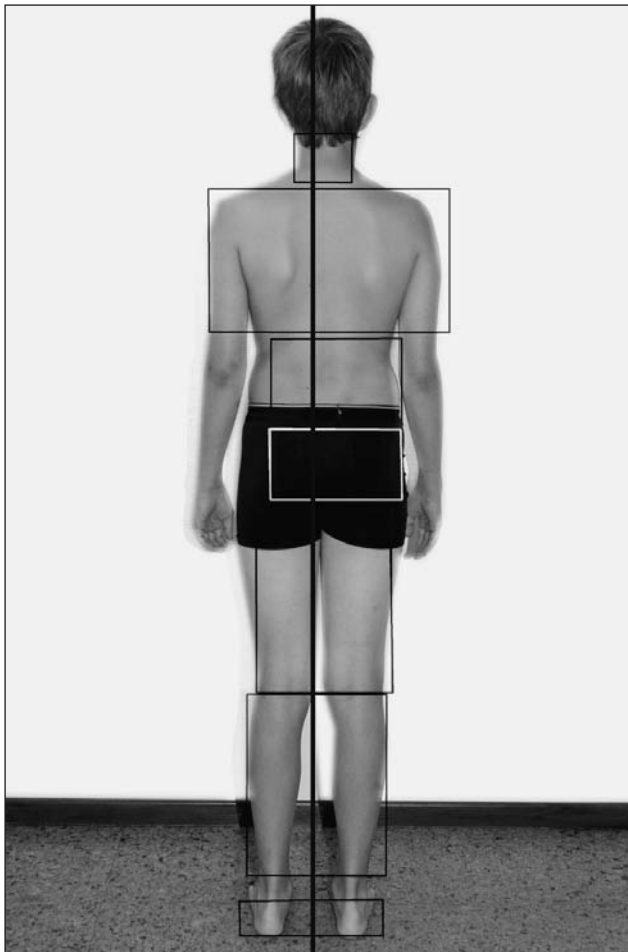
Która z poniższych części ciała najwyraźniej rzuca się w oczy w płaszczyźnie strzałkowej (ryc. 9.5–9.7)?

- Kolana – kolano zgięte (*genu flexum*), kolano w przeproście (*genu recurvatum*).
- Ustawienie miednicy – antewersja lub retrowersja? Normalnie kolce biodrowe tylne górne oraz przednie górne ustawione są na tej samej wysokości, jak również kolce biodrowe przednie górne leżą na jednej linii z kością łonową (*os pubis*).

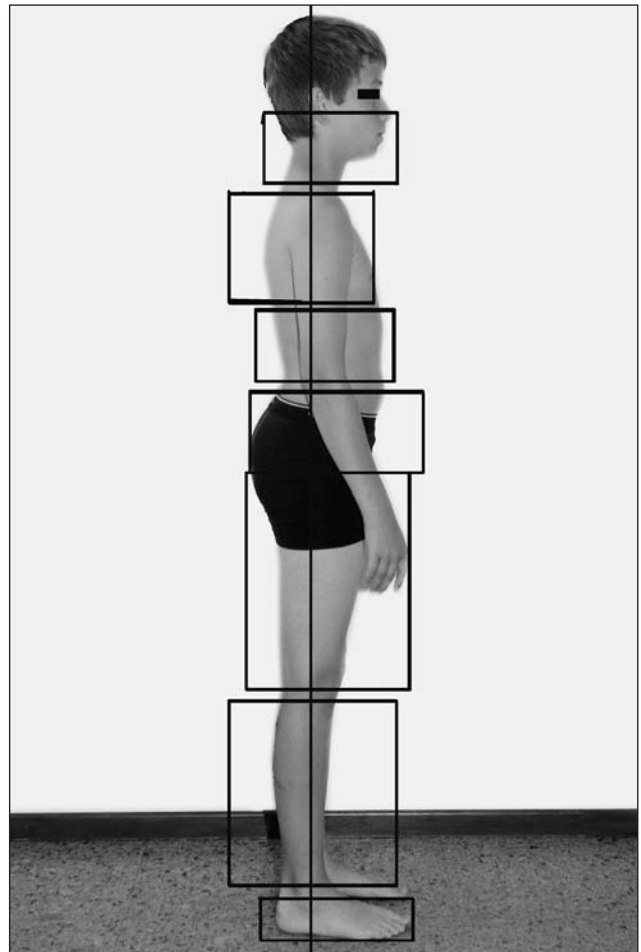
- Jakie są krzywizny kręgosłupa? Gdzie znajdują się wierzchołki tych krzywizn?
- Czy ramiona są w protrakcji? Czy widoczna jest rotacja obręczy barkowej?
- Czy głowa znajduje się w protrakcji lub retrakcji? Głowa w protrakcji może wskazywać na wadę zgryzu. Ale tę nieprawidłową pozycję obserwuje się także często w związku z przykurczonymi lub nadmiernie napiętymi powięziami po stronie brzusznej ciała, co często jest skutkiem dysfunkcji wisceralnej.

Optyczne wskazania obniżenia narządów (*ptosis*) (ryc. 9.8):

- płaska klatka piersiowa, przede wszystkim w górnej części,
- ściągnięcie tkanek pomiędzy łopatkami,
- kąt odchylenia żeber od pionu jest mniejszy niż 45° ,
- wąski kąt epigastryczny lub szeroka i płaska klatka piersiowa w dolnym obszarze,
- wciągnięty brzuch pod łukami żeber,
- wybrzuszenie brzucha poniżej pępka,
- typ asteniczny,
- często antewersja miednicy i protrakcja głowy.

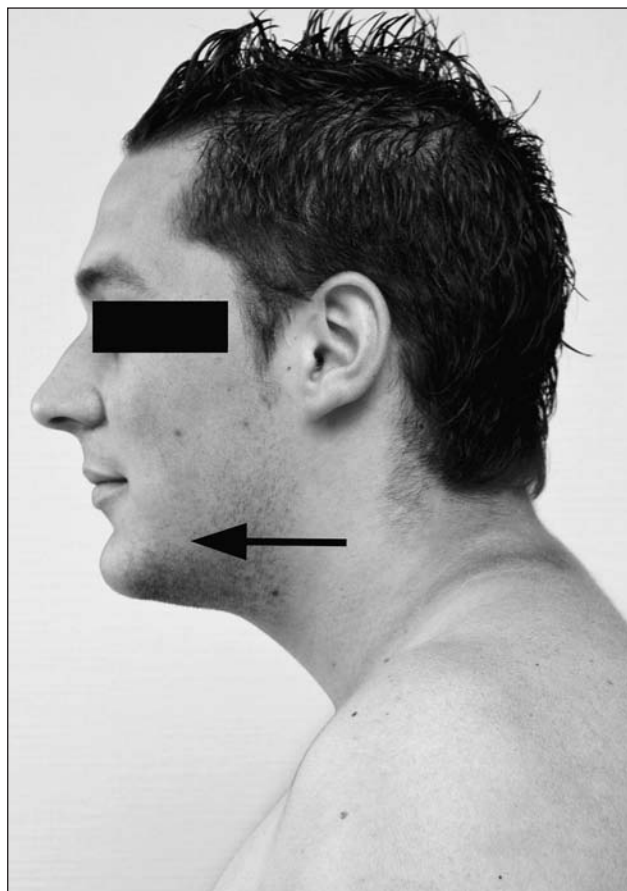
Ryc. 9.4. Ocena poszczególnych jednostek ruchowych oraz linii pionowych w płaszczyźnie czołowej

Ryc. 9.5. Ocena poszczególnych jednostek ruchowych oraz linii pionowych w płaszczyźnie strzałkowej

Ryc. 9.6. Ustawienie kolców biodrowych tylnych górnych oraz przednich górnych w stosunku do siebie. Tutaj wskazuje ono na rotację do przodu kości biodrowej lub antrowersję miednicy

Ryc. 9.7. Antepulsja głowy i szyi u pacjenta z dysfunkcją stawów skroniowo-żuchwowych i problemami w obrębie kręgosłupa szyjnego

Porównanie obręczy miednicznej i barkowej

Czy obręcz miedniczna lub barkowa wykazują wyraźną asymetrię? Z reguły dominująca dysfunkcja występuje w tej okolicy, w której obecna jest duża asymetria.

- Obręcz barkowa – wskazuje na problem z kręgosłupem szyjnym, głową, kończyną górną, górną lub środkową częścią kręgosłupa piersiowego.
- Obręcz miedniczna – wskazuje na problem z kończyną dolną, miednicą, dolnym kręgosłupem piersiowym oraz kręgosłupem lędźwiowym (ryc. 9.9).

Różnicowanie okolicy parietalnej, wisceralnej i kranialnej

Oglądanie

- Wyraźnie asymetryczna pozycja głowy wskazuje na ewentualną dominację komponentu kranialnego.
- Jeżeli miednica jest zdecydowanie wyraźniej wytracona z pionu niż obręcz barkowa, główny problem leży prawdopodobnie w dolnej połowie ciała.

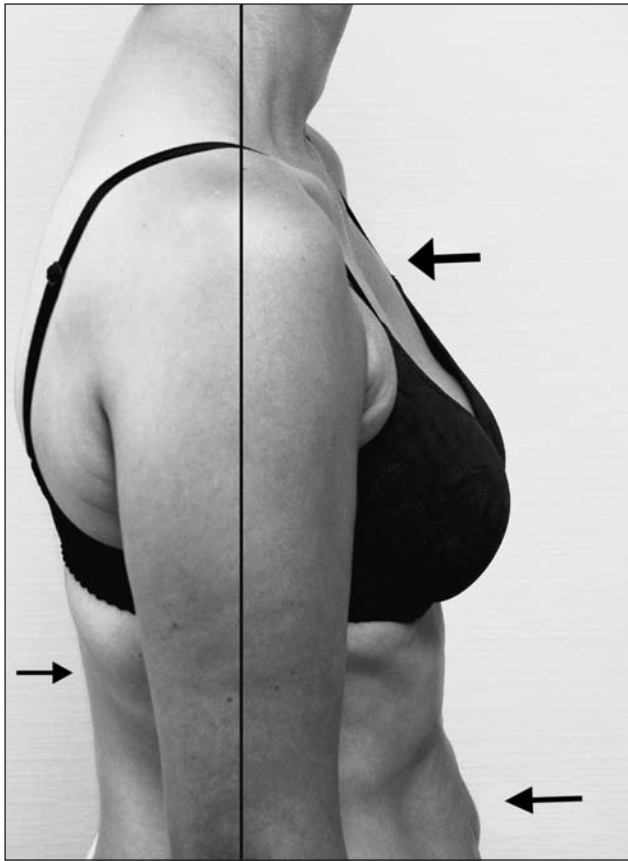
Test słuchania (z ang. *listening test* – przyp. tłum.)

Pacjent stoi w rozluźnionej pozycji z zamkniętymi oczami. Terapeuta stoi obok i kładzie jedną rękę bez nacisku na głowę, a drugą na kość krzyżową. Wyczuwa, jaki jest kierunek naciągnięć powięziowych pacjenta.

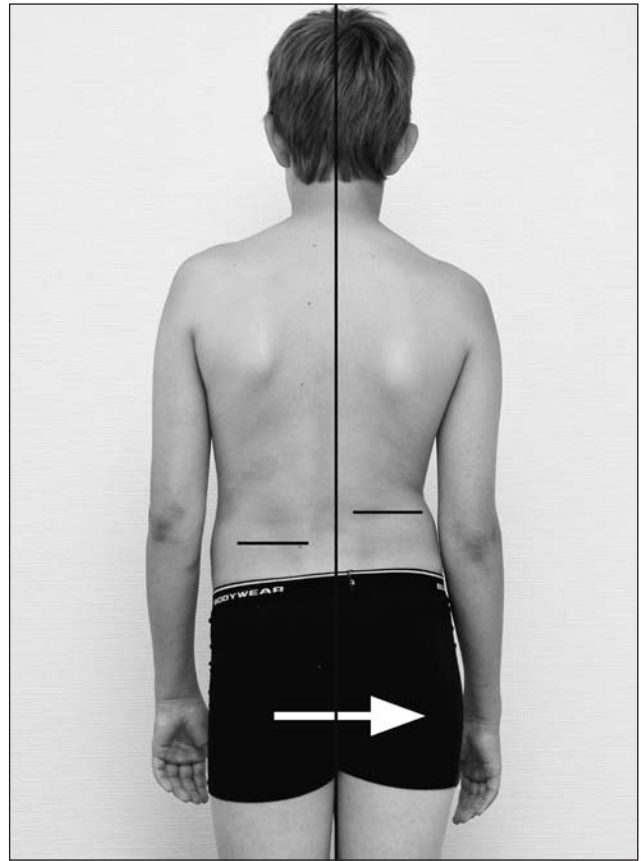
Test trakcji na potylicy i kości krzyżowej

Pacjent leży na plecach. Terapeuta układa obydwie dłonie pod potylicą lub też jedną rękę pod kością krzyżową. Następnie zaczyna wykonywać pociągnięcie w celu zidentyfikowania wysokości, na której występuje restrykcja. Wysokość restrykcji wskazuje na okolicę kręgosłupa, w której występuje dysfunkcja.

W przypadku dominującego problemu kończyny dolnej lub miednicy, wykonując pociągnięcie na kości krzyżowej, terapeuta wcześniej wyczuje restrykcję po stronie dysfunkcji. Jeżeli problem leży w okolicy kranialnej lub szyjnej, opór wyczuwalny będzie prawie natychmiast przy pociągnięciu za potylicę. Ten test umożliwia szybką identyfikację rejonu ciała, w którym restrykcja jest najwyraźniejsza.

Ryc. 9.8. Widoczne oznaki obniżenia narządów wewnętrznych: płaska klatka piersiowa, wciągnięty brzuch pod łukami żeber, kąt nachylenia żeber

Ryc. 9.9. Różnica długości kończyn dolnych z przesunięciem miednicy w kierunku nogi dłuższej, grzebień kości biodrowych na różnych wysokościach, zmienione trójkąty talii

1. Modyfikacja

Poniższa modyfikacja tego testu pozwoli ustalić wisceralne wpływy na restrykcję.

Terapeuta układa jedną rękę pod potylicę, a druga na mostek pacjenta (ryc. 9.10a, b). Następnie delikatnie pociąga głowę pacjenta w kierunku kranialnym i wyczuwa, czy napięcie przebiega w kierunku kręgosłupa czy też w kierunku mostka.

W sytuacji dominacji komponentu wisceralnego napięcie będą powięzi po stronie brzusznej. Gdy w takim przypadku terapeuta spróbuje zepchnąć mostek w kierunku ogonowym, natychmiast wyczuje naciągnięcie ręką leżącą na potylicy. Jeżeli brzuszne powięzi są rozluźnione, możliwe jest poruszenie mostkiem w kierunku ogonowym bez natychmiastowego wywołania naciągnięcia na potylicy (ryc. 9.11).

2. Modyfikacja

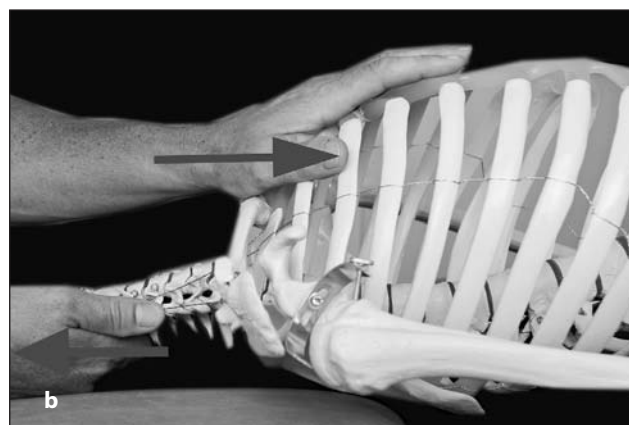
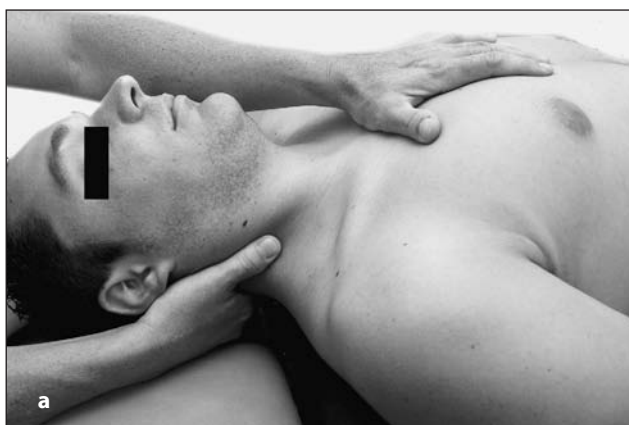
Terapeuta układa jedną rękę pod kość krzyżową. Drugą rękę kładzie płasko na brzuchu pacjenta w taki sposób, aby palce wskazywały doczaszkowo (ryc. 9.12). Tą ręką wykonuje lekki nacisk i bada napięcia powięzi brzusznych.

Terapeuta pociąga kość krzyżową ogonowo aż do momentu wycucia restrykcji po którejś stronie. Następnie zmniejsza ręką leżącą na brzuchu brzuszne napięcia powięziowe i sprawdza, jak zachowują się napięcia w kręgosłupie. Zmniejszenie się napięcia wskazuje na znaczny wpływ napięć wisceralnych na ruchomość kręgosłupa.

Badanie receptorów statycznych

Gdy terapeuta rozpoznał okolicę ciała, która wskazuje na największą dysfunkcję, powinien przystąpić do szczegółowego badania tego obszaru.

- Okolica kranialna: oczy, stawy skroniowo-żuchwowe, narząd równowagi.
- Okolica wisceralna: ciśnienie w jamach ciała, zawieszenie narządów wewnętrznych.
- Okolica parietalna: kręgosłup, stopy.

Ryc. 9.10 a, b. a) Badanie napięcia powięzi szyi. b) Test trakcji kręgosłupa szyjnego w celu różnicowania napięć wisceralnych i parietalnych

Ryc. 9.11. W przypadku kierunku napięcia do przodu podczas testu trakcji na głowie dominuje komponent wisceralny, w przypadku kierunku napięcia do tyłu – komponent parietalny

Badanie oczu

Test konwergencji

Pacjent siedzi lub leży tyłem.

Terapeuta trzyma pisak o jasnym lub kolorowym czubku i prosi pacjenta o skoncentrowanie wzroku na tym punkcie. Następnie porusza pisakiem w różnych kierunkach i obserwuje, czy obydwoje oczu pacjenta jednakowo szybko nadąża za ruchem pisaka.

Następnie terapeuta porusza czubek pisaka w kierunku do nasady nosa i obserwuje, czy obydwie źrenice podążają za tym ruchem (ryc. 9.13). Jeżeli mięśnie zewnętrzne któregoś oka są osłabione, oko to zazwyczaj nie jest w stanie tak szybko podążać za ruchem pisaka jak oko zdrowe. Zaburzenie konwergencji można rozpoznać po tym, że źrenica problematycznego oka w pewnym momencie nie może dalej podążać za wierzchołkiem pisaka poruszanego w kierunku do nosa. Czasami źrenica ucieka wyraźnie w bok lub też pacjent zaczyna mrugać.

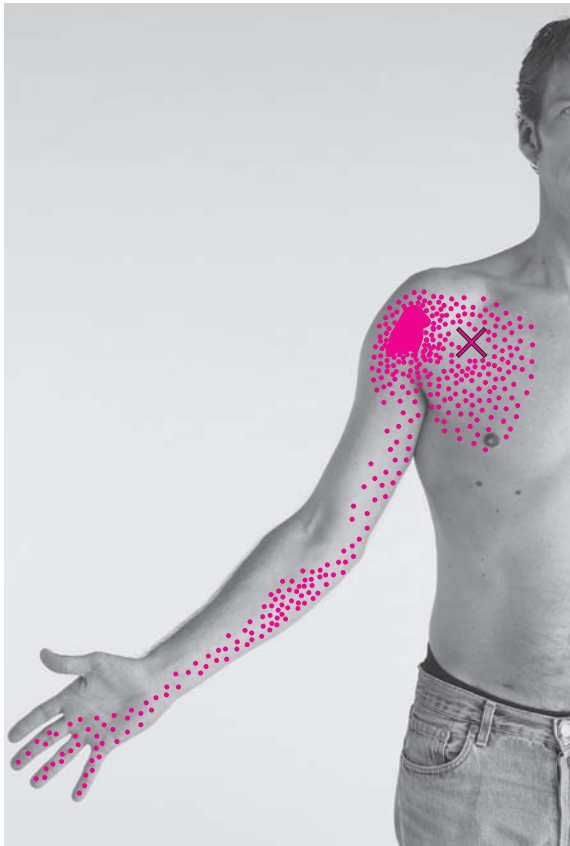
Test naprzemiennego zasłaniania oczu (z ang. *cover test* – przyp. tłum.)

Pacjent siedzi.

Terapeuta zasłania jedno oko pacjenta i trzyma jeden palec na wysokości twarzy pacjenta w odległości długości ramienia. Pacjent ma za zadanie skupić wzrok na tym palcu. Następnie terapeuta odsłania zasłonięte oko i obserwuje zachowanie źrenicy tego oka.

Jeżeli źrenica się poruszy, mamy wówczas do czynienia z zaburzeniem motoryki tego oka.

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w funkcjonowaniu oczu należy skierować pacjenta do okulisty.

Ryc. 19.78

Unerwienie

- nerw piersiowy przyśrodkowy i boczny (*nn. pectorales medialis et lateralis*) (C6–C8)

Położenie punktów spustowych

Punkty spustowe rozmieszczone są w całym mięśniu. Punkty położone bardziej bocznie i blisko fałdy pachowej można wyczuć za pomocą chwytu szczypcowego. Punkty leżące bliżej mostka można zlokalizować, wykorzystując metodę palpacji płaskiej.

Punkt spustowy „zaburzeń rytmu serca”: pośrodku pomiędzy dwiema pionowymi liniami, z których jedna przebiega przez sutek, a druga przez boczną krawędź mostka; należy odnaleźć przestrzeń międzyżebrową między piątym i szóstym żebrem po prawej stronie – tam znajduje się punkt spustowy.

Promieniowanie bólu

Punkty spustowe części obojczykowej (*pars clavicularis*):

- brzuszna okolica mięśnia naramiennego (*m. deltoideus*)
- część obojczykowa (*pars clavicularis*)

Punkty spustowe części mostkowo-żebrowej (*pars sternocostalis*), bocznie:

- brzuszna okolica piersi
- wewnętrzna strona ramienia
- nadkłykiec przyśrodkowy (*epicondylus medialis*)
- brzuszna strona przedramienia
- łokciowy brzeg dłoni
- powierzchnia dłoniowa palców III–V

Punkty spustowe części mostkowo-żebrowej (*pars sternocostalis*), przyśrodkowo:

- mostek (*sternum*) (bez przekraczania linii pośrodkowej) oraz przylegająca okolica piersi

Punkty spustowe części mostkowo-żebrowej (*pars sternocostalis*), ogonowo:

- brzuszna okolica piersi z nadwrażliwością sutka oraz ewentualnie całej piersi (w szczególności u kobiet)

Punkt „zaburzeń rytmu serca”:

- ten punkt spustowy występuje w przypadku arytmii sercowych, nie wywołuje bólu.

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- serce

Mięsień piersiowy mniejszy (*m. pectoralis minor*) (ryc. 19.76, 19.78)

Przyczep początkowy

- żebra III–V

Przyczep końcowy

- wyrostek kruczy łopatki (*proc. coracoideus scapulae*) po stronie czaszkowo-przyśrodkowej

Funkcja

- pociąganie łopatki do przodu i do dołu
- mięsień wdechowy przy ustabilizowanej łopatce

Unerwienie

- nerw piersiowy przyśrodkowy i boczny (*nn. pectorales medialis et lateralis*) (C6–C8)

Położenie punktów spustowych

PS1 w pobliżu przyczepu początkowego mięśnia na czwartym żebrem

Ryc. 19.79

PS2 na przejściu brzośca mięśnia w ścięgno, trochę niżej od wyrostka kruczego łopatki (*proc. coracoideus scapulae*)

Promieniowanie bólu

- brzuszna okolica mięśnia naramiennego
- okolica piersi
- łokciowa strona ramienia, łokcia i przedramienia
- dłoniowa powierzchnia palców III–V

Wzorec promieniującego bólu jest bardzo podobny do wzorca bólowego mięśnia piersiowego większego (*m. pectoralis major*).

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- serce

Mięsień podobojczykowy (*m. subclavius*) (ryc. 19.76, 19.79)

Przyczep początkowy

- pierwsze żebro (na granicy chrząstki i kości)

Przyczep końcowy

- obojczyk (*clavicula*) w środkowej jednej trzeciej po stronie dolnej

Funkcja

- pociąganie obojczyka do dołu

Unerwienie

- nerw podobojczykowy (*n. subclavius*) (C5–C6)

Położenie punktów spustowych

- w pobliżu przyczepu końcowego mięśnia

Promieniowanie bólu

- brzuszna okolica barku i ramienia
- promieniowa strona przedramienia
- dłoń i grzbiet dłoni w okolicy palców I–III

Związek z narządami wewnętrznymi

Mięsień podobojczykowy (*m. subclavius*) często jest unerwiany z gałęzi nerwu przeponowego (*n. phrenicus*), z czego wynikają połączenia z:

- wątrobą,
- pęcherzykiem żółciowym.

Rozciąganie mięśni piersiowych (ryc. 19.80 a, b)

Pozycja wyjściowa

Pacjent stoi w wykroku przodem do kąta pomieszczenia.

Wykonanie

Pacjent obydwa przedramiona kładzie płasko na dwóch ścianach kąta pomieszczenia, ramiona ma na tej samej wysokości (około 90° odwiedzenia). Tułów ma wyprostowany, jedną stopą stoi w kącie. Ramiona i tułów nie wykonują żadnych ruchów – tułów poruszany jest z nóg w kierunku kąta. Ramiona przesuwają się wówczas coraz bardziej do odwiedzenia w płaszczyźnie poprzecznej. W okolicy piersiowej pojawia się uczucie rozciągania – należy je przytrzymać przez 30 sekund.

Ramiona można ustawić także w odwiedzeniu większym niż 90° – rozciągane będą wówczas nieco odmienne części mięśni piersiowych.

Ćwiczenie można wykonywać także jednostronnie.

Ryc. 19.80 a,b Obustronne (a) i jednostronne (b) rozciąganie mięśni piersiowych

Mięsień mostkowy (*m. sternalis*) (ryc. 19.76, 19.81)

Obecny tylko u jednej na 20 osób.

Przyczep początkowy

- jednostronnie lub obustronnie w powięzi piersiowej albo powięzi mięśnia mostkowo-obojczykowo-sutkowego (*m. sternocleidomastoideus*) z ewentualnymi przyczepami w górnej części mostka

Przyczep końcowy

- duża zmienność, możliwe przyczepy pomiędzy trzecim a siódmym żebrzem na tkance chrzęstnej, powięzi piersiowej lub powięzi mięśnia prostego brzucha (*m. rectus abdominis*)

Funkcja

- nieznana, być może napężanie powięzi

Unerwienie

- nerw piersiowy przyśrodkowy (*n. pectoralis medialis*) (C6–C8) lub nerwy międzyżebrowe (*nn. intercostales*)

Położenie punktów spustowych

Punkty spustowe mogą występować w całym brzuscu mięśnia, zazwyczaj w środkowej okolicy mostka.

Promieniowanie bólu

- cały mostek, ewentualnie także poniżej mostka
- górna okolica piersiowa
- brzuszna strona ramienia i łokcia

Promieniujący ból przypomina ból występujący przy zawale serca lub dusznicy bolesnej (*angina pectoris*).

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- serce

Mięsień zębaty tylny górny **(*m. serratus posterior superior*)** **(ryc. 19.82–19.84)**

Przyczep początkowy

- wyrostki kolczyste (*procc. spinosi*) oraz więzadła nadkolcowe (*ligg. supraspinalia*) kręgów C7–Th2

Przyczep końcowy

- powierzchnia zewnętrzna żeber II–V (z tyłu)

Funkcja

- mięsień wdechowy aktywny przy głębokim wdechu

Unerwienie

- brzuszne gałęzie nerwów rdzeniowych Th2–Th5

Położenie punktów spustowych

W pozycji neutralnej punkt spustowy znajduje się na wysokości dołu nadgrzebieniowego łopatki w pobliżu grzebienia na grzbietowej ścianie tułowia. Do palpacji bark musi być ustawiony w protrakcji, aby odsłonić punkt spustowy.

Promieniowanie bólu

- pod łopatką w jej górnej połowie
- grzbietowa okolica mięśnia naramiennego
- ramię po stronie grzbietowej
- łokciowa strona przedramienia
- łokieć (grzbietowo)
- dłoń brzusznie i grzbietowo w okolicy kłębika i V palca
- okolica piersiowa

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- serce
- płuca

Mięsień zębaty tylny dolny **(*m. serratus posterior inferior*)** **(ryc. 19.82, 19.83)**

Przyczep początkowy

- wyrostki kolczyste (*procc. spinosi*) i więzadła nadkolcowe (*ligg. supraspinalia*) kręgów Th11–L2

Przyczep końcowy

- powierzchnia zewnętrzna żeber IX–XII (z tyłu)

Funkcja

- mięsień wydechowy, aktywny przy głębokim wydechu

Unerwienie

- brzuszne gałęzie nerwów rdzeniowych Th9–Th12

Położenie punktów spustowych

- w brzuchu mięśnia blisko przyczepu końcowego na żebrach

Promieniowanie bólu

- w okolicy mięśnia, dookoła żeber

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- nerka
- dwunastnica
- trzustka
- jelito czcze, jelito kręte
- okrężnica
- macica

Mięsień zębaty przedni **(*m. serratus anterior*)** **(ryc. 19.85–19.86)**

Przyczep początkowy

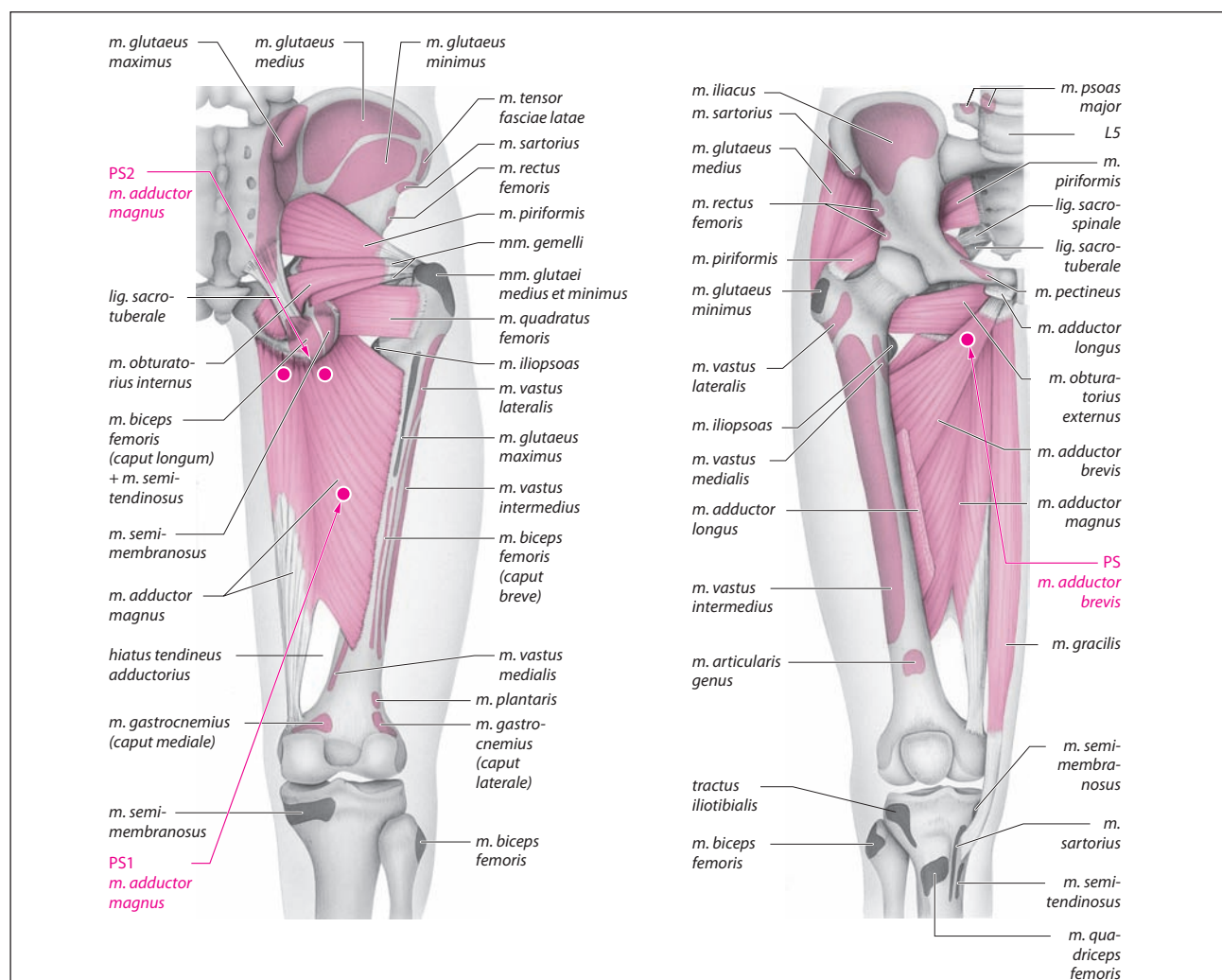
- żebra I–IX oraz przestrzenie międzyżebrowe w okolicy linii środkowo-obojęzykowej (*linea medioclavicularis*)

Przyczep końcowy

- brzeg przyśrodkowy łopatki (*margo medialis scapulae*)

Funkcja

- pociąganie łopatki w kierunku brzuszno-bocznym
- mięsień wspomagający wdech

Ryc. 19.122

Funkcja

- przywiedzenie w stawie biodrowym
- rotacja wewnętrzna w stawie biodrowym

Unerwienie

- nerw zaślonowy (*n. obturatorius*) (L2–L3)

Mięsień przywodziel krótki (*m. adductor brevis*) (ryc. 19.121, 19.122)

Przyczep początkowy

- gałąź dolna (*ramus inferior*) oraz trzon kości łonowej (*corpus ossis pubis*)

Przyczep końcowy

- proksymalna jedna trzecia kresy chropawej (*linea aspera*)

Funkcja

- przywiedzenie w stawie biodrowym

Unerwienie

- nerw zaślonowy (*n. obturatorius*) (L2–L3)

Położenie punktów spustowych

Punkty spustowe można wyraźnie wyczuć, gdy mięsień zostanie wstępnie napięty poprzez zgięcie i odwiedzenie biodra. Pacjent leży na plecach. Punkty spustowe znajdują się w proksymalnej połowie mięśni.

Promieniowanie bólu

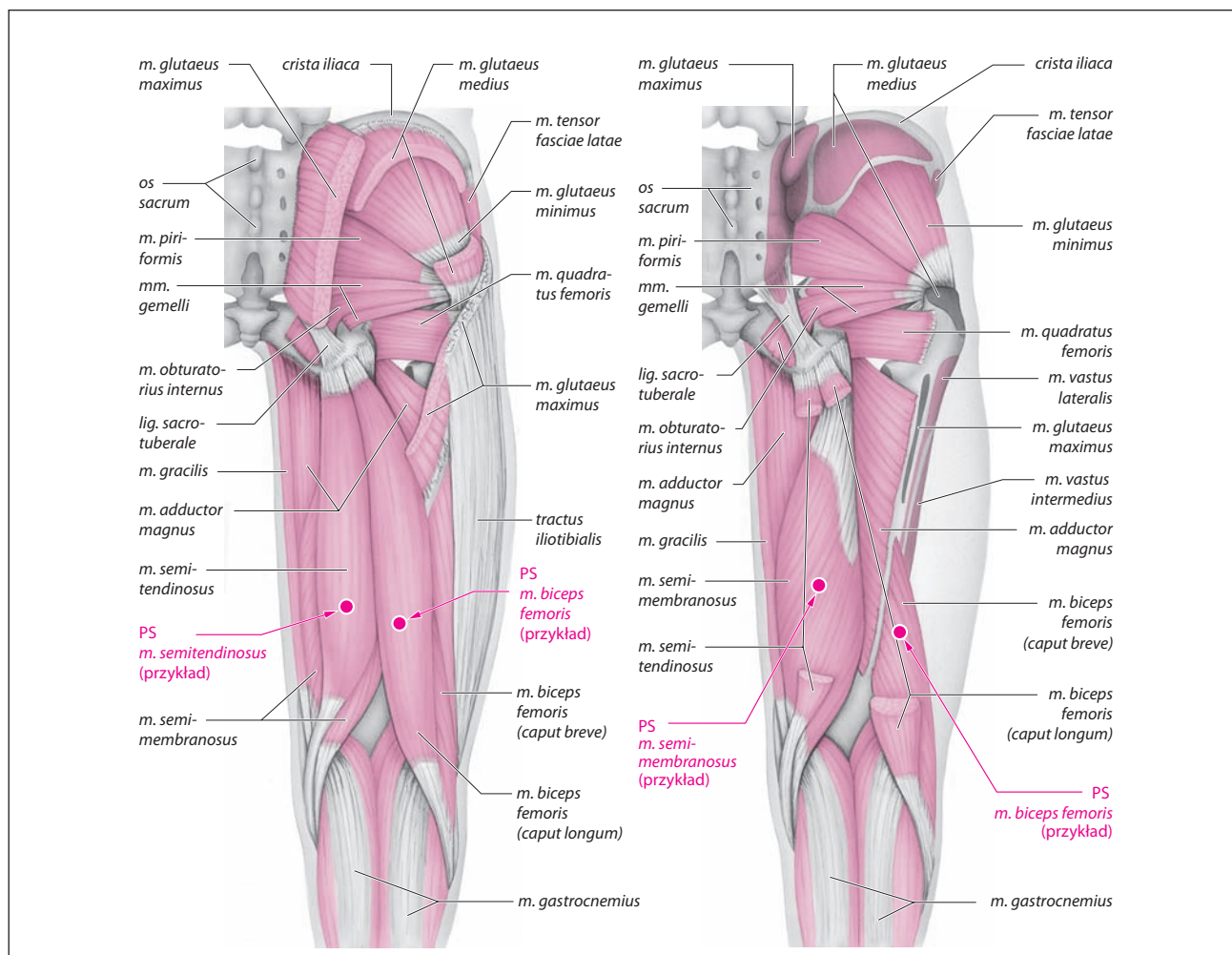
- pachwina
- brzuszno-przyśrodkowa okolica uda
- okolica nadrzepkowa
- wzdłuż krawędzi piszczeli

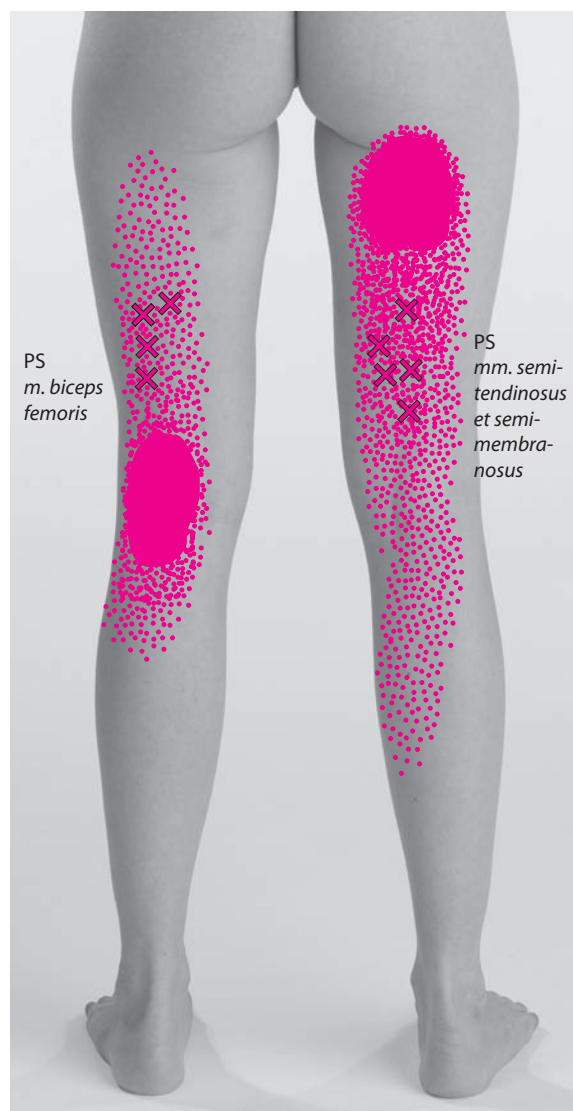
Ryc. 19.123. Rozciąganie krótkich przywodzicieli biodra

Ryc. 19.124. Rozciąganie długich przywodzicieli biodra

Ryc. 19.125

Ryc. 19.126

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- macica, przydatki
- prostata
- jądra
- pęcherz moczowy

Mięsień przywodziciel wielki (*m. adductor magnus*) (ryc. 19.121, 19.122)

Przyczep początkowy

- gałąź kości kulszowej (*ramus ossis ischii*)
- gałąź dolna kości łonowej (*ramus inferior ossis pubis*)
- guz kulszowy (*tuber ischiadicum*)

Przyczep końcowy

- kresa chropawa (*linea aspera*) do guzowatości pośladowkowej (*tuberositas glutea*)
- guzek przywodzicieli kości udowej (*tuberculum adductorium femoris*)

Funkcja

- wyprost w stawie biodrowym
- przywiedzenie w stawie biodrowym
- rotacja wewnętrzna w stawie biodrowym

Unerwienie

- nerw zasłonowy (*n. obturatorius*) (L2–L4)
- nerw piszczelowy (*n. tibialis*) (L4–S3)

Położenie punktów spustowych

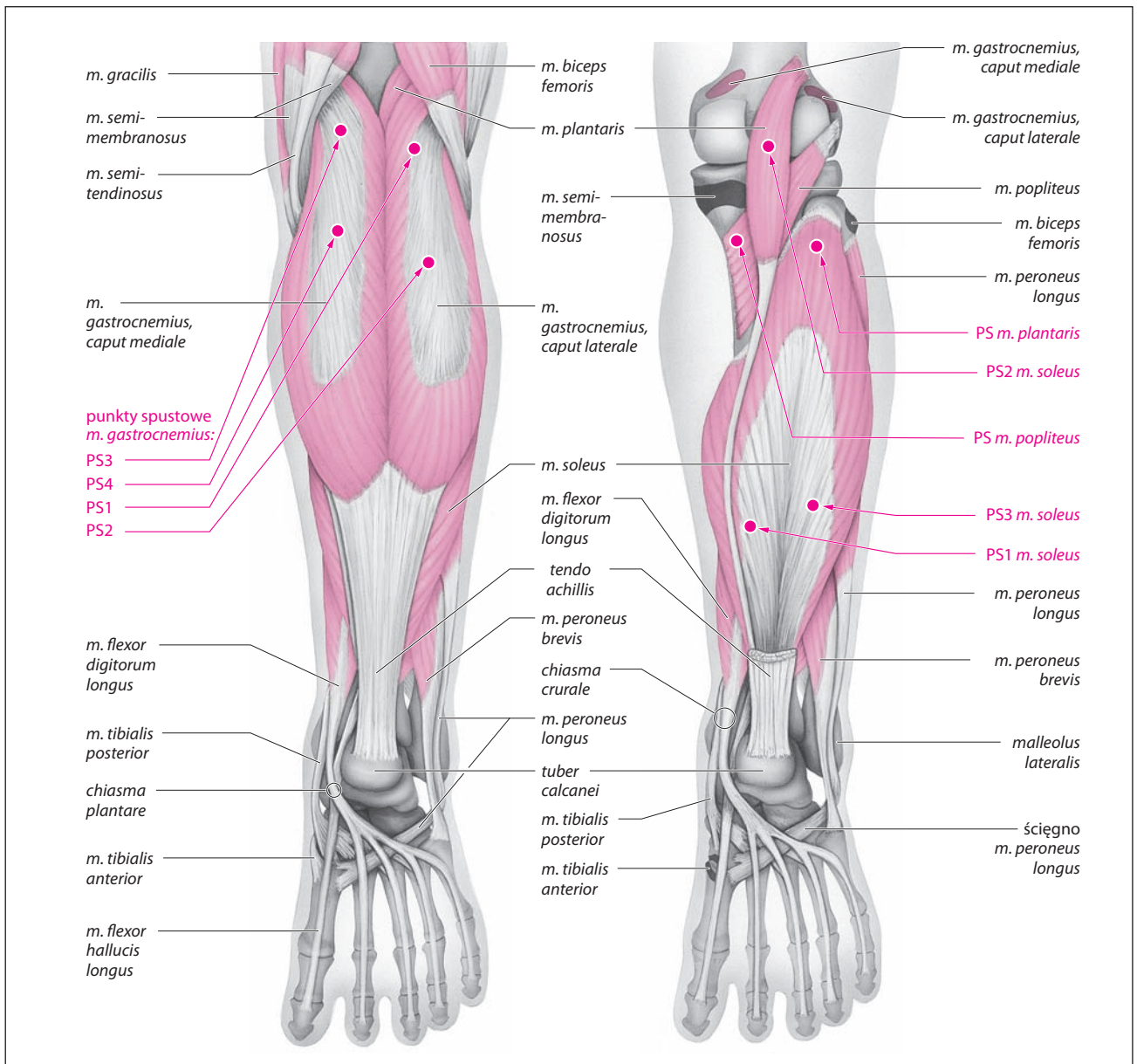
- PS1 na środku mięśnia, w pobliżu przyczepu końcowego na kresie chropawej (*linea aspera*)
- PS2 w pobliżu przyczepu początkowego na kości kulszowej (*os ischium*) i łonowej (*os pubis*). (Patrz ryc. 19.112)

Promieniowanie bólu

- PS1 pachwina oraz brzuszno-przyśrodkowa okolica uda, prawie do kolana

Ryc. 19.127. Rozciąganie mięśni kulszowo-goleniowych

Ryc. 19.128

PS2 kość łonowa, pochwa, odbytnica, pęcherz moczowy, a także inne rozproszone bóle w okolicy miednicy małej

Związek z następującymi narządami wewnętrznymi

- macica, przydatki
- prostata
- pęcherz moczowy

Rozciąganie krótkich przywodzicieli biodra (ryc. 19.123)

Pozycja wyjściowa

Pacjent siedzi na podłodze.

Wykonanie

Pacjent podciąga nogi i zbliża do siebie podeszwy stóp. Następnie naciska przedramionami i łokciami na kolana w kierunku do podłogi. Wówczas pojawia się uczucie rozciągania na bliższej przyśrodkowej części ud po obydwu stronach. Rozciąganie należy przytrzymać przez 30 sekund.

Podręcznik składa się z dwóch części. W pierwszej (*Łańcuchy mięśniowo-powięziowe*) omówiono znaczenie łańcuchów mięśniowo-powięziowych w organizmie człowieka oraz zagadnienia z zakresu fizjologii tkanek, między innymi wzorce bólu i punkty wrażliwe na ucisk oraz wegetatywne unerwienie narządów. Chód przedstawiono jako całościowy i funkcjonalny wzorzec ruchu. Kolejnymi prezentowanymi zagadnieniami są: model kraniosakralny, biomechaniczny model mechaniki kręgosłupa, mięśnie posturalne, mięśnie fazowe, wzorce skrzyżowań posturalnych, wzorce Zinka, modele łańcuchów mięśniowo-powięziowych, statyka układu mięśniowo-szkieletowego oraz diagnostyka i terapia (z zastosowaniem techniki energizacji mięśni – MET, technik rozluźniania mięśniowo-powięziowego, technik nerwowo-mięśniowych).

W drugiej części podręcznika (*Punkty spustowe i ich leczenie*) podano klasyfikację punktów spustowych i ich patofizjologię. Przedstawiono schemat postępowania podczas diagnozowania i terapii punktów spustowych. Omówiono też czynniki sprzyjające utrzymywaniu się punktów spustowych oraz zagadnienia związane z tak zwanym segmentem nadwrażliwym. Najbardziej wartościowa w tej części jest prezentacja punktów spustowych poszczególnych mięśni, uwzględniająca: położenie punktów spustowych, przyczepy, funkcje i unerwienie mięśni oraz lokalizację objawów, promieniowanie bólu i powiązanie z narządami wewnętrznymi.

Liczne zdjęcia i barwne ilustracje ułatwiają czytelnikowi zapoznanie się z treścią podręcznika. Pozycja ta, kompleksowo traktująca zagadnienia związane z łańcuchami mięśniowo-powięziowymi i punktami spustowymi, będzie cennym uzupełnieniem wiedzy dla terapeutów interesujących się tą problematyką, szczególnie dla specjalistów fizjoterapii, rehabilitacji medycznej oraz neurologów. I choć prezentowany przez autorów model łańcuchów mięśniowych, podobnie jak wiele innych modeli, to jedynie założenia hipotetyczne, przedstawione metody lecznicze (np. terapia punktów spustowych) mają duże walory praktyczne. Niniejsza publikacja, bardzo staranna edytorsko, z powodzeniem wypełni na polskim rynku wydawniczym odczuwalny brak tak zbiorczego i kompletnego opracowania przedstawianej tematyki.

*prof. zw. dr hab. n. med. Bogusław Frańczuk
Kraków, czerwiec 2010 roku*

W nowym wydaniu książki omówiono przyczynowo-skutkowe zmiany napięcia i struktury mięśni, a także wprowadzono nowy rozdział o statyce postawy ciała. Książka została również wzbogacona o zwarte opisy i ilustracje leczniczych ćwiczeń rozciągających (stretchingu), które są niezbędnym elementem skutecznej terapii w przypadkach występowania punktów spustowych. Autorzy podpowiadają czytelnikom, jak aktywnie włączyć pacjenta do terapii, zwłaszcza w warunkach domowych.

Rozszerzone i uaktualnione wydanie bestsellerowej książki *Punkty spustowe i łańcuchy mięśniowo-powięziowe w osteopatii i terapii manualnej* to obowiązkowa i zarazem niezwykła w swojej formie i treści lektura dla fizjoterapeutów, osteopatów oraz chiropraktyków.

www.galaktyka.com.pl

ISBN: 978-83-7579-330-7

